

UNIVERSITY OF RZESZOW

Міжнародна науково-практична конференція

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ
ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК
УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**

12-13 вересня 2014 року

Дніпропетровськ

Газуда М.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

МІСЦЕ І РОЛЬ ВІДНОВЛЮВАНИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Відновлювані природні ресурси, зокрема використовувані у сільськогосподарському виробництві відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни в цілому та її регіонів, зокрема. Зважаючи на відмічене, постає необхідність окреслення їх ролі для життєзабезпечення людини, формування сприятливих умов для їх збереження і можливостей відновлення. До складових відновлюваних природних ресурсів, що використовуються у сільському господарстві належать рослинний, тваринний світ та ґрунти.

Серед відновлюваних ресурсів важливу роль відіграють *рослинні ресурси* (фіторесурси), які також є частиною природних ресурсів і представлені рослинами, які використовують або можуть бути використані безпосередньо (напрямо вилучення з природного середовища) чи опосередковано (для естетичних, оздоровчих потреб та інше). В «Екологічній енциклопедії» відмічається, що загальноприйнятої класифікації рослинних ресурсів немає [2, с. 196], однак наголошується, що виділяють: лісові ресурси (як джерело сировини для різних галузей промисловості, оздоровчих та рекреаційних потреб); ресурси сільськогосподарського призначення, що включають не тільки культивовані види рослин, а й ресурси лучних та лучно-болотних угідь (як джерела кормів для тваринництва чи сировини для промисловості); природні ресурси господарсько цінних чи корисних видів рослин. Зокрема, корисні рослини поділяють на: олійні, медоносні, дубильні, лікарські, технічні, харчові, пряно-ароматичні, кормові, фарбувальні, декоративні та інші. Багато їх видів шестосовують комплексно (наприклад, липа є лікарською рослиною, медоносом, її використовують для озеленення, а деревину – в деревообробній промисловості).

Рослинні ресурси є базою для продовольчих ресурсів, тобто харчових продуктів та сировини для їх виробництва. Оцінюють продовольчі ресурси на основі їх здатності забезпечити потреби люду, населення країни чи певного регіону в енергії, білку, основних хімічних елементах. Головними культурами, що забезпечують більшу частину продовольчих ресурсів рослинного походження, є зернові культури, картопля, а також тваринного походження – риба, м'ясо, молоко, яйця, сир.

При цьому чинниками, що визначають обсяг продовольчих ресурсів, є площа сільськогосподарських угідь, якість ґрунтів, урожайність основних сільськогосподарських культур та продуктивність худоби, кліматичні умови, технологічний рівень виробництва, переробки та збереження продовольства. До основних заходів нарощування обсягів продовольчих ресурсів відносяться: підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь, раціональне використання продовольчої сировини та вторинних (види і групи промислових, сільськогосподарських, комунально-побутових та інших відходів, які за своїм речовинним складом і фізико-механічними властивостями можна використати як вторинну сировину або джерело енергії) ресурсів; впровадження сучасних технологій виробництва та збереження продукції, створення нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, порід тварин, повніше використання ресурсів лісів, нетрадиційних джерел продовольства, збільшення частки продовольчих ресурсів рослинного походження.

Відновлювальні природні ресурси взаємопов'язані з біосферою, тобто з оболонкою земної кулі, в якій існує або існувало життя. Біосфера займає верхню частину літосфери, педосферу, гідросферу і нижню частину атмосфери, склад, структура й енергетика яких пов'язані з минулою чи сучасною життєдіяльністю живих організмів, більшість з яких представляє природні відтворювальні ресурси.

На відміну від невідтворювальних природних ресурсів В. Вернадський вважав, що в межах простору планети відтворювальні (відновлювальні) природні ресурси є живою речовиною, причому під «живою речовиною» мається на увазі сукупність живих організмів. Жива речовина – це єдиний поки що випадок, де саме вона, а не простір спостерігається в оточуючій природі [1, с. 59, 73]. Багатогранність аспектів біосфери та екосистем, що пов'язані з нею, обумовлюють біорізноманітність відтворювальних природних ресурсів, як живих організмів, тобто різноманіття живих організмів Землі на всіх рівнях організації живого і в усіх просторово обмежених середовищах існування.

Природні відтворювальні ресурси як і продовольчі ресурси оцінюють на основі їх здатності забезпечити потреби людства, населення країни чи певного регіону в енергії, білку, основних хімічних елементах. Тому важливим є дослідження *ресурсів тваринного світу*, як частини відновлюваних природних ресурсів, що представлені тваринами, які використовують або можуть бути використані безпосередньо чи опосередковано у сільському господарстві (хордові, в тому числі хребетні і безхребетні тварини в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку, що перебувають у стані природної волі; частини диких тварин; продукти життєдіяльності диких тварин; залишки вихованих тварин; нори, хатки, лігва, мурашки, боброві загати та інше житло і споруди тварин) [5]. Тваринний світ є одним із компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Тварини відіграють важливу роль в утворенні ґрунтів та кори вивітрювання. У ґрунтах присутні в значних кількостях круглі хробаки, мурахи, жуки та їх

лищечки, землерийки та інші тварини, які розпушують ґрунт, сприяють його аерації і проникненню в нього вологи, збагачують органічними речовинами і підвищують родючість. За участю тваринного світу формується хімічний склад підземних і ґрунтових вод, виникає особлива приземна атмосфера. Крім того, тварини здійснюють значний вплив на життя рослин і ці зв'язки між ними є основою підтримання «системи динамічної рівноваги» в живій природі. Отже, тварини є важливими компонентами екосистем, роль яких є пріоритетною і різнобічною. Особливо вагому роль в житті людини відіграють тварини, оскільки багато з них є джерелом їжі і технічної сировини, зокрема сільськогосподарські тварини, риба, хутрові тварини, дичина тощо. Фауна диких тварин є природним джерелом одомашнювання тварин.

Значущим елементом відновлюваних природних ресурсів, які відіграють виняткове значення у розвитку сільського господарства у сучасних умовах є *ґрунти*, які представляють собою самостійне природно-історичне органімінеральне тіло, що виникло у поверхневому шарі літосфери Землі в результаті тривалого впливу біотичних, абіотичних і антропогенних факторів, має специфічні генетико-морфологічні ознаки і властивості, що створюють для росту і розвитку рослин відповідні умови. Саме ґрунти є основним засобом сільськогосподарського виробництва та об'єктом застосування праці.

Вагомою сутнісною характеристикою відновлюваних природних ресурсів, зокрема ґрунтів є біомаса, тобто кількість речовини живих організмів, нагромаджена в популяції, біоценозі або біосфері на будь-який момент часу, що виражається в одиницях сирої або сухої маси, іноді в одиницях енергетичного еквівалента на одиницю площі поверхні або об'єму (кг/га , г/м^3 , Дж/м^2). Величина біомаси на Землі залежить від кількості сонячної енергії, що фіксується рослинами у процесі фотосинтезу, і кількості речовин, що беруть участь у біотичному кругообігу. Приріст біомаси за певний період часу називають продукцією біомаси. Величина біомаси та швидкість її збільшення характеризують біопродуктивність виду, угруповання або екосистеми [3, с. 81; 61-64].

Сутнісну характеристику відновлюваних природних ресурсів також відображає поняття «*біомаса ґрунтів*», тобто маса сукупності усіх живих організмів (біоти) на одиницю об'єму ґрунту, або для шару ґрунту на одиницю площі. Бактеріальна маса в орному шарі бідних ґрунтів становить кілька центнерів, багатих – 15-40 ц/га. Не менша маса міцелію грибів; дощових черв'яків – 0,2-15 ц/га, а на городніх землях – до 40 ц/га. В. Канівець стверджує [4], що поза гумусовим горизонтом кількість організмів і біомаси загалом зменшується в багато разів, відповідно до розповсюдження коріння.

Водні екосистеми також розглядаються через їх біопродуктивність, тобто здатність живих організмів водного середовища підтримувати певну швидкість утворення органічної речовини у вигляді біомаси, водних рослин, безхребетних тварин, риб й інших гідробіонтів. Дослідження біопродуктивності водних екосистем є необхідною основою визначення сучасного еколого-економічного стану водних об'єктів та його прогнозування.

Дослідження підтверджує вагому роль відновлюваних природних ресурсів і їх використання у сільському господарстві передусім з метою забезпечення

продовольчої безпеки, як провідної складової економічної безпеки країни. При цьому актуалізації набуває формування сприятливого середовища для забезпечення їх розширених відновлюваних можливостей, як потужного резерву нарощування випуску сільськогосподарської продукції.

Список літератури:

1. Вернадский В. В. Размышления натуралиста. Пространство и время в неживой и живой природе / В. В. Вернадский. – В двух книгах. М. Издательство «Наука», 1975. – 173 с.
2. Екологічна енциклопедія : У 3 т. / Головн. ред. А. В. Толстоухов та ін. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. – Т. 3: О-Я. – 472 с.
3. Екологічна енциклопедія : У 3 т. / Головн. ред. А. В. Толстоухов та ін. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 1: А-Е. – 432 с.
4. Канівець В. І. Життя ґрунту [Текст] / В. І. Канівець. – 2. вид., доп. – К. : Аграрна наука, 2001. – 132 с.
5. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 14. – С. 97.